

Karolína CINKRAUTOVÁ

Anna CHRISTOU

Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky

DOI: 10.14746/bo.2024.2.13

Tváří v tvář tragédii – redefinice hodnot?

Ve dnech 15.–17. května 2024 se v polském Naęczówě konala již 16. mezinárodní vědecká konference *W obliczu tragedii – redefinicja wartości? EUROJOS XVI*, kterou spolupřátaly Ústav slavistiky Polské akademie věd (IS PAN), Ústav lingvistiky a literární vědy Univerzity Marie Curie-Sklodowské v Lublinu (UMCS) a Nadace slovenských studií (FS). V konferenčních sálech se sešlo téměř 50 lingvistek a lingvistů z 10 zemí Evropy zapojených do mezinárodního srovnávacího projektu EUROJOS, mezi nimi i čtyřčlenná skupina s Čech.

Cílem projektu EUROJOS je analýza sémantiky pojmenování hodnot a zejména to, jak jsou interpretovány axiologické pojmy, které hrají důležitou roli v současném světě. Projekt vychází z předpokladu, že lidské vnímání světa do značné míry závisí na perspektivě vymezené jazykovou a kulturní skupinou jedince. Výsledkem této práce jsou sborníky (lexikony) věnující se konkrétním kulturně-klíčovým pojmům v různých jazycích. Dosud bylo publikováno pět sborníků, které se v první fázi projektu věnovaly pojmům DOMOV, EVROPA, PRÁCE, SVOBODA a ČEST. Pro češtinu byly zatím zpracovány studie o pojmech DOMOV, PRÁCE a SVOBODA (Vaňková 2015; Janovec, Wildová 2016; Vvaňková, Vodrážková 2019). Ve druhé fázi projektu EUROJOS-2 se výzkumný kolektiv zaměřuje na další axiologicky významné pojmy jako RODINA, ZDRAVÍ, SPRAVEDLNOST, DEMOKRACIE, TOLERANCE, VLAST, NÁROD a DUŠE. Další dílčí práce k druhé fázi projektu publikovali Janovec (2021, 2022), Christou a Táborská (Christou, Táborská 2022). Na konferenci zazněly příspěvky zaměřené na pojmy VLAST, ZDRAVÍ, RODINA, TOLERANCE, SVOBODA, SPRAVEDLNOST, SOLIDARITA, RESPEKT a DOMOV a byly koordinovány práce na dalších lexikonech.

Jak napovídá název letošní konference *W obliczu tragedii – redefinicja wartości?*, účastníci se ve svých referátech zaměřili zejména na otázky stability a proměnlivosti těchto hodnot v krizových situacích z hlediska jedince i společnosti.

Bohatý program tří denního konferenčního setkání zahájily 15. května dopoledne zástupkyně všech tří pořadajících vědeckých pracovišť, S t a n i s ł a w a N i e b r z e -

gowska-Bartmińska (UMCS), Dorota Pazio-Wlazłowska (IS PAN), Ewa Golachowska (IS PAN) a Dorota Leśniewska (FS). Následovaly čtyři plenární přednášky. Etymoložka Mariola Jakubowicz (IS PAN) se v prezentaci *Nazwy wartości w leksyce prasłowiańskiej. Próba ustalenia pierwotnych znaczeń niektórych z nich* zaměřila na původní praslovanské významy některých pojmů, zkoumaných v rámci projektu EUROJOS. Natalia Korina (Vídeňská univerzita) ukázala v referátu *Аксиологический потенциал фразеологизмов-конструкцій (на примере русского языка)* na ruském jazykovém materiálu schopnost frazeologických konstrukcí vyjadřovat hodnocení, ačkoli neobsahují lexikální komponenty s evaluativním významem. Kalina Michewa-Peucheva (Ústav pro jazyk bulharský, Sofie) v přednášce *Ценност и антиценност по време на криза* představila svou metodu výzkumu hodnot a antihodnot (resp. zkoumání pozitivního a žádoucího přes negativní a nežádoucí a naopak), kterou využila v dotazníkovém šetření provedeném před pandemií Covidu-19, během ní a po ní. Aleksandra Niewiara (Slezská univerzita v Katovicích) proslavila přednáškou *CZLOWIEK w mieście wojny*, v níž pomocí metod kognitivní poetiky analyzovala texty básníků a spisovatelů reflektující válku v bývalé Jugoslávii a současnou válku na Ukrajině. Věnovala se především otázce, jak zkušenost války proměňuje vnímání lidské existence – těla, psychiky a sociálních vztahů. Poté následoval do večerních hodin blok referátů s tématem *Aspekty odpowiedzialności za VLAST (Aspekty odpowiedzialności za OJCZYZNĘ)*, v němž zazněly mj. prezentace na téma profilování obrazu VLASTI v polském publicistickém diskurzu, pojem „polskost“ z etnolingvistické perspektivy či ukrajinská VLAST včera a dnes.

Ve čtvrtek 16. 5. byl konferenční program rozdělen do dvou paralelních sekcí. Sekce A se v dopolední části věnovala konceptu RODINA v postmoderní době (*RODZINA – wartość nieprzemijalna w obliczu wzorów życia ponowoczesnego świata?*) a v odpolední části konceptu DOMOV (*DOM wymarzony i utracony – między tradycją a współczesnością*). Zazněly zde mj. příspěvky věnované nové podobě francouzské rodiny, srovnání konceptu RODINA mezi mladými Poláky a Španěly nebo ztracenému DOMOVU běloruských emigrantů. S příspěvkem *Fildo, objímáme tě. Konceptualizace a hodnoty v reflexi útoku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy* vystoupila Irena Vaňková (FF UK) a rozebrala v něm konceptualizaci fakulty jako místa tragédie. Na textech zveřejněných na webu fakulty a časopisecké publicistice z prosince 2023 a ledna 2024 ukázala, jak budova, reprezentující společenství s ní spojené i jeho „druhý domov“, byla „zraněna“ a v prožitku mluvčích jí byl odňat základní atribut domova jako bezpečného místa. V konceptualizaci fakulty se tak prolíná několik metonymií a metafor, zejména FAKULTA JE DOMOV a FAKULTA JE ŽIVÁ BYTOST.

V sekci B byly prezentovány příspěvky o konceptech TOLERANCE (*TOLERANCJA jako postawa moralna wobec dyskursu wykluczenia*), SVOBODA a SPRAVEDLNOST

(*WOLNOŚĆ – fundamentalna idea kultury i niezbywalne prawo / SPRAWIEDLIWOŚĆ – postulat a realizacja*). Zazněly zde mj. prezentace o toleranci a diskriminaci v polském feministickém diskursu či o proměně pojmu FREEDOM v časech krize a také referát *E k a t e r i n y R y c h e v y* (FF UK) *Konceptualizace TOLERANCE v českém politickém diskursu*. Jak autorka zdůraznila, tolerance je jedním z klíčových pojmů v projevech českých politiků, kteří v závislosti na své ideologii mohou označovat toleranci jako hodnotu nebo jako antihodnotu (srov. konceptuální metafory TOLERANCE JE CENNOST, TOLERANCE JE VLAJKA, TOLERANCE JE BIČ, TOLERANCE JE PROHRA atd.). V českém politickém diskursu se projevují jak pozitivní aspekty konceptu TOLERANCE (ochota přijmout jiné názory, hledání kompromisu, sjednocování společnosti atd.), tak i negativní aspekty (tolerance je slabost, „měkkost“, neschopnost a neochota chránit zájmy svého národa atd.), které naznačují jeho nebezpečnost a vyvolávají u recipienta nenávisť, strach a úzkost.

Poslední konferenční den byl věnován příspěvkům zkoumajícím koncepty ZDRAVÍ (sekce A – *ZDROWIE jako (nie)doceniana determinanta ludzkiego życia*) a SOLIDARITA (sekce B – *SOLIDARNOŚĆ jako postawa życiowa i remedium na kryzys uchodźczy a globalizacja obojętności*) a také redakční schůzi. V sekci věnované ZDRAVÍ zazněly zajímavé referáty např. na téma společenský rozměr ZDRAVÍ během pandemie Covidu-19 či zdraví a úplnost jako důležité elementy staroegyptského obrazu světa. S referátem *Pojem ZDRAVÍ ve světle empirických dat* vystoupily *Karolína Cinkrautová* a *Anna Christou* (ÚJČ AV ČR), které se zabývají zkoumáním konceptu ZDRAVÍ v českém jazyce. V příspěvku shrnuly výsledky dotazníkového šetření mezi vysokoškolskými studenty, v jehož rámci respondenti odpovídali na několik otevřených otázek cílených na konceptualizaci „skutečného“ ZDRAVÍ v češtině. Autorky ukázaly klíčové konotace a prototypické vlastnosti, které mluvčí češtiny s pojmem spojují.

Na závěr konference se uskutečnilo otevřené setkání redakce *Axiologického lexikonu Slovanů a jejich sousedů*, které vedla prof. *Stanisława Niebrzegowska* a *Bartmiana*, vedoucí Konverzatoria EUROJOS. Informovala účastníky, že již byly dokončeny práce na svazcích *Lexikonu* věnovaných DEMOKRACII (eds. *J. Bartmiński*, *M. Grzeszczak*, *A. Rudenka*) a RODINĚ (ed. *D. Pazio-Wlazłowska*) a brzy budou připraveny k vydání. Studiemi o českých jazykově-kulturních pojmech do nich přispěli *Ladislav Janovec* (DEMOKRACIE) a *Lucie Saicová Římalová* (RODINA). Dále byl projednán pracovní plán pro další díly *Lexikonu*, již téměř kompletní je svazek ZDRAVÍ, v přípravě jsou svazky TOLERANCE, VLAST, SPRAVEDLNOST, SOLIDARITA, NÁROD a DUŠE.

Konference *W obliczu tragedii – redefinicja wartości? EUROJOS XVI* přinesla podnětné diskuse a reflexe na téma hodnot a jejich proměn v krizových situacích. Výsledky prezentovaných studií i diskuse přispěly k dalšímu rozvoji projektu

EUROJOS, který pokračuje ve snaze mapovat a analyzovat sémantiku hodnot v evropských jazycích. Závěrečné setkání redakce *Axiologického lexikonu Slovanů a jejich sousedů* přineslo pozitivní zprávy o dokončených a připravovaných svazcích, které jsou výsledkem mnohaleté kontinuální práce v této oblasti. Konference byla nejen intelektuálně obohacující, ale také posílila mezinárodní spolupráci mezi vědci a vědkyněmi. Setkání přineslo cenné podněty pro budoucí výzkum a charakterizovala ho přátelská atmosféra, živé diskuse a otevřená výměna názorů.

Literatura

- Christou Anna*, *Táborská Karolína*, 2022, The Cultural Concepts of "ZDRAVÍ" ("HEALTH") and "NEMOC" ("ILLNESS"). In *Czech Phraseology. Etymologická. Problemy Języka i Kultury*. 34, 303–318.
- Janovec Ladislav*, 2021, Koncept SPRAVEDLNOST v českém jazykovém obrazu světa studentů bohemistiky. *Z teorii i praktyki dydaktycznej języka polskiego* [online]. 30(1), 137–148 [cit. 2. 8. 2022]. DOI:10.31261/TPDJP.2021.30.09.
- Janovec Ladislav*, 2022, K jazykovému obrazu demokracie v českém jazyce. In: *Od textu k porozumění a komunikaci: publikace k životnímu jubileu prof. Jany Svobodové* [on-line]. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, s. 167–176. Online: <https://dokumenty.osu.cz/pdf/materialy/pd-textu-k-porozumeni-a-komunikaci.pdf> [cit. 2. 8. 2022].
- Vaňková Irena*, 2015, Český pojem DOMOV ve světle jazykových, empirických a textových dat. In: *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów: Tom 1. Dom*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 123–148.
- Janovec Ladislav*, *Wildová Zuzana*, 2016, PRÁCE v českém jazyce a jazykovém obrazu světa rodilých mluvčích. In: *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów: Tom 3. Praca*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 129–156.
- Vaňková Irena*, *Vodrážková Veronika*, 2019, SVOBODA v českém jazykovém obrazu světa. In: *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów. Tom 4. Wolność*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 245–304.